

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

КРАСНОВА ЮЛІЯ АНДРІЇВНА

УДК 349.6 (477)

ПРАВО ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Спеціальність 12.00.06 – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2018

Дисертація є кваліфікаційною науковою працею на правах рукопису.

Робота виконана на кафедрі аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України МОН України (м. Київ).

Науковий консультант – доктор юридичних наук, професор
Єрмоленко Володимир Михайлович,
Національний університет біоресурсів і природокористування України МОН України,
завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука (м. Київ).

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
Андрейцев Володимир Іванович,
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка» МОН України,
професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права (м. Дніпро);

доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
Малишева Наталія Рафаелівна,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України,
завідувачка відділу проблем аграрного, земельного, екологічного та космічного права (м. Київ);

доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
Костицький Василь Васильович,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка, професор кафедри
теорії права та держави (м. Київ).

Захист відбудеться **«28» вересня 2018 року о 10 годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.170.02 в Інституті економіко-правових досліджень НАН України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60, к. 202.

Автореферат розісланий **«27» серпня 2018 року**

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н.О. Герасименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Бурхливий розвиток суспільних відносин потребує своєчасного реагування для належного правового регулювання. Такий постулат відображає соціальну потребу в регулюванні нових явищ і процесів, які набувають характеру об'єктів правового регулювання та лежать в основі формування нових правових галузей, підгалузей або інститутів.

Одним із таких об'єктів правового регулювання на сьогоднішній день є екологічна безпека, визначена в законодавстві як: напрям державної політики; конституційний обов'язок держави та суб'єктивне право людини і громадянина; сфера національної безпеки; стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей.

Загальні положення Закону України від 21 грудня 2010 р. «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» (далі – Стратегія) засвідчують, що антропогенне і техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні продовжує у кілька разів перевищувати відповідні показники у розвинутих країнах світу. Це викликано, в першу чергу, забрудненням навколишнього природного середовища внаслідок провадження виробничої діяльності підприємствами гірничодобувної, металургійної, хімічної промисловості та паливно-енергетичного комплексу. У зв'язку з цим на території України зберігається високий ризик виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру через функціонування близько 23767 потенційно небезпечних підприємств та інших об'єктів, на яких вже щороку реєструється близько 300 аварій, внаслідок яких гинуть люди, завдається значна економічна та екологічна шкода.

Це значною мірою зумовлює формування права екологічної безпеки як відповідної системи національного законодавства, здатної поліпшити екологічну ситуацію та підвищити рівень екологічної безпеки (ціль 2 Стратегії), а також здійснення наукових досліджень у цій сфері.

Дослідження понять «екологічна безпека», «забезпечення екологічної безпеки», «екологічний ризик» тощо здійснено в роботах багатьох відомих вчених у галузі екологічного та інших галузей права: В.І. Андрейцева, Г.В. Анісімової, Г.І. Балюк, Н.В. Барбашової, Л.О. Бондаря, В.Л. Бредіхіної, М.М. Бринчука, В.В. Вербицького, М.М. Веденіна, А.П. Гетьмана, В.П. Кириленка, О.С. Колбасова, М.В. Краснової, А.В. Кукушкіної, Н.Р. Малишевої, Г.П. Серова, А.С. Тимошенка, Т.О. Третяка, М.О. Фролова, Ю.С. Шемшученка, О.А. Шомпол, В.В. Ярчак та інших. Так, одним із перших на теренах незалежної України теоретичне дослідження становлення права екологічної безпеки як комплексної галузі права здійснив В.І. Андрейцев, однак поза межами наукових досліджень залишилися питання історичних етапів формування правового регулювання екологічної безпеки, наукових підходів до його принципів, методів, системи та інше.

Наведене свідчить про актуальність подальших доктринальних досліджень права екологічної безпеки в Україні, що і обумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової тематики Національного університету біоресурсів і природокористування України МОН України в межах наукової теми: «Розробка Концепції правового регулювання сталого розвитку сільських територій» (ДР № 0109U003356), де авторкою опрацьовано питання правового забезпечення екологічної безпеки у сільському господарстві.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у оновленні науково обґрунтованої концепції розвитку права екологічної безпеки як складової частини екологічного права України на сучасному етапі розвитку суспільства.

Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження було поставлено та вирішено наступні *завдання*:

- розкриття генези поняття екологічної безпеки;
- аналіз основних доктринальних підходів до питань формування права екологічної безпеки;
- формування понятійно-категорійного апарату права екологічної безпеки;
- визначення сутності екологічного ризику як системоутворюючого чинника права екологічної безпеки;
- з'ясування характеру відносин права екологічної безпеки України;
- виявлення особливостей методів та принципів права екологічної безпеки;
- визначення поняття та системи права екологічної безпеки;
- аналіз міжнародно-правових та європейських засад права екологічної безпеки;
- з'ясування стану вітчизняного законодавства про екологічну безпеку;
- виявлення особливостей сучасного механізму правового регулювання екологічної безпеки;
- розкриття характеру сучасних організаційно-правових засад та функціонально-правових заходів регулювання екологічної безпеки;
- виявлення особливостей юридичної відповідальності як засобу забезпечення екологічної безпеки;
- розроблення пропозицій з удосконалення законодавства про екологічну безпеку.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин щодо забезпечення екологічної безпеки.

Предметом дослідження виступає право екологічної безпеки.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять сукупність методів і прийомів наукового пізнання, які дозволили здійснити всебічний та об'єктивний аналіз його предмета. У ході дослідження використано філософсько-світоглядні, загальнонаукові та спеціально-наукові методи.

Застосування діалектичного методу дозволило дослідити тенденції розвитку права екологічної безпеки у його взаємозв'язку з політичними, економічними,

технічними, соціальними та юридичними чинниками розвитку суспільства. Формально-логічний метод сприяв визначенню системоутворюючих понять права екологічної безпеки, таких як: «екологічна безпека», «сталий розвиток», «охорона навколишнього природного середовища», «раціональне природокористування», «екологічно небезпечна діяльність», «джерело підвищеної небезпеки», «об'єкт підвищеної небезпеки», «екологічний ризик». Метод аналізу застосовано при вивченні наукових доробок вчених-правників за темою дослідження, а також при встановленні колізій і прогалин у нормативно-правових актах, що врегульовують відносини у сфері забезпечення екологічної безпеки. Метод синтезу допоміг виділити основні напрями правового регулювання екологічної безпеки, з'ясувати їх зміст та сутність. Застосування системно-структурного методу дозволило дослідити механізм державно-правового регулювання екологічної безпеки та розкрити його структуру і зміст.

Історико-правовий метод покладено в основу дослідження процесу формування на міжнародному, європейському та вітчизняному рівні норм і відносин із забезпечення екологічної безпеки. Формально-юридичний метод сприяв з'ясуванню змісту правових норм відповідного законодавства та розробленню пропозицій щодо його вдосконалення. Порівняльно-правовий метод застосовувався при здійсненні аналізу вітчизняного та зарубіжного законодавства у сфері становлення права екологічної безпеки.

Науково-теоретичну базу дослідження склали роботи вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: С.С. Алексєєва, А.Г. Бобкової, С.О. Боголюбова, І.В. Бригадира, М.І. Васильєвої, Ю.Л. Власенко, А.Ю. Галяметдінової, П.О. Гвоздика, В.Ю. Донченка, О.Л. Дубовик, А.С. Євстігнєєва, В.М. Єрмоленка, Б.В. Єрофєєва, Н.Г. Жаворонкової, О.В. Зайчука, Н.Л. Ільїної, І.І. Каракаша, Г.В. Кікотя, Р.С. Кіріна, Т.О. Коваленко, Т.Г. Ковальчук, В.М. Комарницького, К.А. Кондратьєвої, В.В. Костицького, С.М. Кравченко, О.І. Красова, О.Ю. Кронди, П.Ф. Кулинича, М.П. Ліхтер, В.І. Лозо, Н.А. Макаренко, Т.І. Макарової, М.І. Матузова, Н.П. Медведевої, Є.Я. Мотовіловкера, В.Л. Мунтяна, Н.М. Оніщенко, Т.П. Панталієнка, В.В. Петрова, О.Ю. Піддубного, О.О. Погрібного, Б.Г. Розовського, С.М. Романко, О.Ф. Скакун, О.В. Сушик, І.Є. Фабера, М.В. Шульги та ін.

Для комплексного розуміння науково-методологічних засад становлення права екологічної безпеки у роботі використано праці фахівців інших галузевих наук: В.С. Бахарєва, В.А. Бокова, Ю.С. Голіка, В.І. Данілова-Данільяна, С.О. Євтеєва, Д.В. Зеркалова, А.Б. Качинського, М.О. Клименко, А.В. Луцика, В.Д. Писарєва, А.М. Прищепи, М.Ф. Реймерса, О.В. Харламової, О.М. Хіміч, В.М. Шмандія та ін.

Емпірична база дослідження представлена нормативно-правовими актами Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших органів державної виконавчої влади, міжнародними документами, нормативними актами ЄС, а також окремих зарубіжних країн, матеріалами судової практики, спеціальною літературою у сфері права.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що на основі комплексного теоретико-правового дослідження становлення права екологічної

безпеки оновлено та доктринально обґрунтовано юридичну конструкцію права екологічної безпеки як підгалузі екологічного права.

Наукова новизна одержаних результатів конкретизується в теоретичних положеннях та висновках, найважливішими з яких є такі.

Вперше:

запропоновано розглядати право екологічної безпеки, як підгалузь екологічного права, що базується на наукових підходах про: 1) відносини, пов'язані із правовим забезпеченням екологічної безпеки; 2) комплекс правових норм, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки; 3) сукупність власних правових інститутів (правові засади екологічного ризику, правове забезпечення екологічної безпеки у промисловості, на транспорті, у сільському господарстві тощо); 4) наявність спеціальних принципів екологічної безпеки;

запропоновано історичними передумовами формування права екологічної безпеки вважати об'єктивно існуючі природні і соціальні умови виникнення і становлення загальнообов'язкових правил, норм, вимог, обмежень та застережень щодо попередження екологічних небезпек природного та техногенного характеру, які обумовлені інтересами світового співтовариства у межах відповідних політик забезпечувати якість і безпечність самого природного середовища та життя і здоров'я людей у ньому з метою досягнення сталого розвитку;

запропоновано узагальнення сучасних наукових підходів до поняття екологічної безпеки як об'єкта дослідження природничих і гуманітарних наук, що є формуючим чинником права екологічної безпеки, за якими екологічна безпека розглядається як: складова глобальної та національної безпеки; концепція захисту життя і здоров'я людини як найвищого соціального блага у відповідному середовищі; концепція пріоритетного захисту навколишнього природного середовища як місця існування всього живого на планеті;

обґрунтовано, що право екологічної безпеки є регулятивно-охоронною підгалуззю, яка має комплексний характер, включає норми екологічного, природоресурсного, земельного та інших ресурсових галузей права, які ґрунтуються на конституційному, цивільному, господарському, адміністративному та інших галузях права, зокрема на положеннях Конституції України про найвищі соціальні цінності і блага – навколишнє природне середовище як інтегровану спільність, життя та здоров'я громадян у такому середовищі;

аргументовано методологічні засади права екологічної безпеки, під якими пропонується розуміти сукупність теорій, вчень, концепцій щодо способів, засобів і прийомів, за допомогою яких здійснюється правовий вплив на поведінку учасників суспільних відносин у сфері забезпечення екологічної безпеки шляхом законодавчого визначення: об'єктів, які підлягають захисту від впливу антропогенної діяльності; органів і осіб, на яких покладається обов'язок забезпечувати екологічну безпеку; екологічних вимог щодо діяльності, яка впливає на стан довкілля; застосування у разі потреби договірних відносин, для яких характерна рівність сторін, а також юридичної відповідальності за порушення вимог екологічної безпеки;

запропоновано систему принципів права екологічної безпеки як основоположних ідей, що виражають суть і соціальне призначення цієї підгалузі, відображають її головні властивості і особливості, зокрема: 1) попередження виникнення екологічних ризиків, небезпек, шкідливих впливів на довкілля, життя і здоров'я громадян; 2) компенсація екологічної шкоди; 3) вільний доступ до інформації щодо стану екологічної безпеки; 4) участь усіх зацікавлених суб'єктів у підготовці, обговоренні, прийнятті і реалізації рішень щодо забезпечення екологічної безпеки; 5) міжнародне співробітництво у сфері екологічної безпеки;

запропоновано положення про доцільність розглядати охорону навколишнього природного середовища і раціональне використання природних ресурсів комплексом заходів (дій), а екологічну безпеку як стан такого середовища, який досягається завдяки належній реалізації таких заходів.

Удосконалено:

поняття права екологічної безпеки, шляхом визначення його як комплексної підгалузі екологічного права, що регулює суспільні відносини, які обтяжені екологічним ризиком та пов'язані зі встановленням і реалізацією природоохоронних заходів, якими забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для всіх складових компонентів навколишнього природного середовища, включаючи життя і здоров'я людей під час здійснення різних видів природокористування;

визначення поняття екологічної безпеки з уточненням його як стану навколишнього природного середовища, при якому системою взаємопов'язаних природоохоронних заходів політичного, економічного, технічного, організаційного, державно-правового та іншого характеру забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для його складових компонентів, включаючи життя і здоров'я людей під час здійснення природокористування;

положення про екологічний ризик у праві екологічної безпеки у частині визначення його як багатоаспектного чинника, який впливає не лише на формування особливого виду правовідносин (предмету права екологічної безпеки) зі здійснення екологічно небезпечних видів діяльності та створення і функціонування системи екологічної безпеки, а й на формування мети і завдань державної політики щодо задоволення суспільного інтересу у справі попередження та усунення екологічних загроз природного і техногенного характеру та розвитку правових норм, вимог, нормативів (галузі законодавства) у цій сфері;

положення про предмет права екологічної безпеки в частині визначення його як системи суспільних відносин, які обтяжені екологічним ризиком та спрямовані на попередження виникнення небезпеки для навколишнього природного середовища, життя і здоров'я людини від впливу техногенних та природних факторів;

предмет права екологічної безпеки шляхом виключення з нього правовідносин із локалізації та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, підставою виникнення яких є або

непереборна сила (природне стихійне явище, аварія, катастрофа), або аварії та катастрофи від порушень вимог екологічного законодавства;

положення про об'єкти права екологічної безпеки, до яких належать навколишнє природне середовище та життя і здоров'я людей, пріоритетним серед яких, в даному випадку, пропонується визнати навколишнє природне середовище як основну соціальну цінність, соціальне благо, що підлягає особливій охороні та щодо якої запропоновано переглянути державну екологічну політику на рівні Конституції України;

наукові підходи до єдиної системи функціонально-правових засобів забезпечення екологічної безпеки, яку запропоновано реалізувати у два етапи: 1) проектування діяльності; 2) здійснення діяльності: а) до введення підприємства в експлуатацію; б) після введення підприємства в експлуатацію.

Дістало подальшого розвитку:

наукові підходи стосовно місця екологічної безпеки в екологічному праві шляхом визначення її як кінцевої мети екологічного законодавства та головного принципу раціонального природокористування і охорони навколишнього природного середовища, відповідно до якого презюмується, що будь-яка екологічно значима діяльність, а також передбачені у законодавстві та здійснювані на практиці природоресурсні і природоохоронні заходи повинні оцінюватись з позиції екологічної безпеки і виступати запорукою її досягнення;

наукові положення про предмет права екологічної безпеки, який пропонується обмежити правовідносинами із попередження екологічної небезпеки при здійсненні діяльності, передусім при використанні природних ресурсів;

положення про право екологічної безпеки як підгалузь юридичної науки екологічного права, в частині визначення її як сукупності концепцій, вчень, наукових положень про право екологічної безпеки та його систему, методи, принципи; закономірності його виникнення, зміст, функціонування, взаємодію, розвиток та напрями удосконалення; еколого-правові норми та правові інститути, що його формують; механізм організаційно- та функціонально-правового забезпечення екологічної безпеки тощо;

положення про міжнародно-правові засади екологічної безпеки шляхом їх узагальнення за двома науковими підходами до меж правового регулювання екологічної безпеки: «вузьким» та «широким», з конкретизацією кожного з них;

пропозиції про удосконалення практики застосування положень законодавства про екологічну безпеку шляхом створення спеціалізованого екологічного суду (палати) для розгляду судових справ цієї категорії.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані: у подальших наукових дослідженнях; при підготовці нових та внесенні змін до чинних актів законодавства щодо забезпечення екологічної безпеки, а також у практиці реалізації такого законодавства; при підготовці науково-практичних видань, підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій для науковців, юристів-практиків, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів юридичних спеціальностей.

Положення дисертації використовуються у науково-дослідній роботі та навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін «Екологічне право», «Проблеми екологічного права», «Право екологічної безпеки» студентам спеціальності «Правознавство» Національного університету біоресурсів і природокористування України МОН України (акт впровадження № 25 від 12.03.2018 р.), Донецького юридичного інституту МВС України (акт впровадження від 12.03.2018 р.), Університету митної справи та фінансів (акт впровадження від 13.03.2018 р.).

Результати дисертаційної роботи розглянуті на нараді Металургійної районної у місті Кривий Ріг ради (акт впровадження № 35-849 від 12.03.2018 р.) та депутатом Криворізької міської ради (акт впровадження № 3/12/03 від 12.03.2018 р.) і рекомендовані до використання при підготовці пропозицій стосовно відповідних проектів нормативно-правових актів та урахування при здійсненні повноважень у сфері забезпечення екологічної безпеки. Положення і висновки дисертаційного дослідження також прийняті до використання у господарській діяльності ПАТ «Укргазвидобування» (акт впровадження № 26/2 від 21.03.2018 р.).

Особистий внесок здобувачки. Наукові результати дисертаційної роботи отримані здобувачкою особисто на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових та нормативно-правових джерел і практики застосування законодавства про екологічну безпеку. Внесок здобувачки у публікації, опубліковані у співавторстві, відзначено у списку праць, опублікованих за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження були апробовані на конференціях і круглих столах, конгресі у тому числі: круглому столі «Розвиток наук земельного, аграрного, екологічного та природо ресурсного права» (Київ, 2012); II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку національного законодавства» (Київ, 2013); круглому столі «Сучасні досягнення наук аграрного, земельного та екологічного права» (Київ, 2013); Міжнародній науково-практичній конференції «Досвід і проблеми інкорпорації, імплементації та адаптації екологічного законодавства» (Дніпропетровськ, 2013); Науково-практичному круглому столі «Актуальні проблеми становлення і розвитку права екологічної безпеки в Україні» (Київ, 2014); Всеукраїнському науково-практичному круглому столі «Проблеми інтеграції та диференціації в екологічному праві» (Дніпропетровськ, 2014); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правове забезпечення економічного розвитку та екологічної безпеки суспільства» (Вінниця, 2015); Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій 90-річчю від народження академіка В.З. Янчука «Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного та екологічного права» (Київ, 2015); Всеукраїнському науково-практичному круглому столі «Екологічне право України: система та межі правового регулювання» (Дніпропетровськ, 2015); круглому столі «Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи» (Харків, 2015); Круглому столі «Конституційні засади аграрного, земельного та екологічного права: 20 років розвитку» (Київ, 2016); Першому зібранні фахівців споріднених кафедр з обговорення актуальних наукових

проблем та методики викладання аграрного, земельного, екологічного та природо-ресурсного права у вищих навчальних закладах України (Одеса, 2016); Всеукраїнському науково-практичному круглому столі «Актуальні проблеми конвергенції екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (Дніпро, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції з нагоди 15-ти річчя юридичного факультету «Сучасні тенденції розвитку національного законодавства» (Київ, 2016); Міжнародному конгресі «Правові проблеми державно-приватного партнерства в умовах євроінтеграції», присвяченому 20-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» (Одеса, 2017); Всеукраїнському круглому столі «Децентралізація влади як чинник розвитку аграрного, екологічного, земельного та інших природоресурсних галузей права» (Київ, 2017); круглому столі «Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного, земельного й аграрного права в умовах євроінтеграції» (Харків, 2017).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації знайшли відображення у 42 наукових працях, зокрема, у двох одноосібних монографіях, у 2 розділах навчального посібника, один з яких підготовлено у співавторстві, у 16 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, з яких 9 видань включено до міжнародних наукометричних баз, 5 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав та у 17 публікаціях за матеріалами науково-практичних конференцій, круглих столів, конгресу.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою та завданням дослідження. Дисертація складається з титульного аркушу; анотації, викладеної українською та англійською мовами; змісту; основної частини, що включає: вступ, 4 розділи і 14 підрозділів, висновки; список використаних джерел із 916 найменувань і додатки. Обсяг основної частини дисертації складає 362 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділ 1 «Історичні та методологічні передумови формування права екологічної безпеки» складається з чотирьох підрозділів, у яких розкривається генеза поняття екологічної безпеки, здійснюється огляд основних доктринальних підходів до правових засад екологічної безпеки, надається теоретична характеристика понятійного апарату права екологічної безпеки та аналізується екологічний ризик як системоутворюючий чинник права екологічної безпеки.

У **підрозділі 1.1 «Генеза поняття екологічної безпеки»** аналізуються об'єктивні передумови формування права екологічної безпеки, зокрема такі як соціальні, економічні, політичні та інші обставини, які сприяли виникненню правових норм і відповідного типу правовідносин, об'єктом яких стає екологічна безпека. З'ясовано, що питання про взаємодію суспільства і природи порушуються з давніх часів у віруваннях, релігійних уявленнях, творах стародавніх мислителів і філософів, наукових концепціях, однак термін «екологічна безпека» з'являється лише в другій половині ХХ століття у США, а

потім у резолюціях Генеральної Асамблеї ООН 1986–1987 років, розглядається на міжнародних форумах та конференціях як складова міжнародної та національної безпеки. На території сучасної України термін «екологічна безпека» вперше використаний у постанові ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про корінну перебудову справи з охорони природи в країні» від 7 січня 1988 р., пізніше у Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р., Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р., Конституції України від 28 червня 1996 р. та ін. Було також зроблено спробу впровадити проект закону «Про екологічну (природно-техногенну) безпеку України».

З'ясовано, що екологічна безпека, при цьому розуміється або як відсутність ризику виникнення небезпечних ситуацій на промислових та інших підприємствах або пов'язується з еколого-енергетичною кризою, зростаючим дефіцитом природних ресурсів, загостренням продовольчої кризи, зміною клімату внаслідок надмірного техногенного навантаження на довкілля, надмірним видобуванням корисних копалин, забрудненням морського середовища, виснаженням морських біологічних ресурсів, використанням генетично модифікованих організмів, виникненням екологічно небезпечних військових конфліктів.

У *підрозділі 1.2 «Огляд основних доктринальних підходів до правових засад екологічної безпеки»* встановлено, що на сутність права екологічної безпеки впливає існування цілої низки наукових підходів до поняття «екологічна безпека».

З'ясовано, що порушення питання про екологічну безпеку на міжнародних форумах та конференціях породило бурхливий розвиток наукових досліджень цього поняття фахівцями філософських, політичних, економічних, технічних, біологічних, юридичних та інших наук. Встановлено, що за результатами таких досліджень в науці сформувалися два наукових напрями розуміння екологічної безпеки: антропоцентричний і біоцентричний.

Виявлено, що в юридичній науці найбільш повно поняття «екологічна безпека» досліджується наукою екологічного права за такими науковими підходами: 1) термін «екологічна безпека» розглядається як самостійне правове явище у вигляді: а) основного принципу екологічного права; б) окремого виду екологічних правовідносин, пов'язаних з охороною життя і здоров'я людини від забрудненого довкілля; 2) заперечується існування окремого правового напрямку регулювання екологічної безпеки.

Здійснено класифікацію наукових поглядів до поняття «екологічна безпека» в межах першого підходу: 1) це різновид або ж складова національної (державної) та транснаціональної (глобальної) безпеки; 2) визначається через її причинно-наслідкові характеристики, зокрема, як причини погіршення стану навколишнього природного середовища визначають антропогенну діяльність, як наслідок – техногенні катастрофи, забруднення навколишнього природного середовища внаслідок протиправних дій, а також природні явища – стихійні лиха; 3) характеризується з огляду на зміст її виразу, як: а) сукупність заходів, способів,

що сприяють запобіганню погіршення екологічної обстановки, небезпечної для здоров'я і життя людини, навколишнього середовища та режиму використання природних ресурсів; б) стан захищеності навколишнього природного середовища, територій, господарських та інших об'єктів, інтересів людини і громадянина, населення та держави від різноманітних загроз, які виникають як наслідок негативних змін компонентів природного середовища в результаті антропогенної діяльності, природних явищ і протиправних дій; в) певний (оптимальний) стан навколишнього природного середовища, що забезпечує йому і людині сприятливі (нормальні) умови для життєдіяльності та розвитку; 4) визначається, зважаючи на її значення і цінність, у механізмі гарантування та захисту екологічних прав громадян як: а) кінцева мета та один з головних принципів природокористування та охорони навколишнього природного середовища, у відповідності з яким будь-яка екологічно значима діяльність, а також передбачувані у законодавстві та здійснювані на практиці природоохоронні заходи, повинні оцінюватись із позиції безпеки; б) стан соціальної та правової захищеності, який здійснюється шляхом встановлення системи засобів забезпечення, регулювання суспільних правовідносин, визначення відповідного правового режиму та відповідальності тощо.

У межах другого підходу вказується на необґрунтованість запровадження правового регулювання екологічної безпеки, відсутність правовідносин щодо її забезпечення, особливості, які б відрізнялися від правового регулювання охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів. В роботі така позиція піддається відповідній критиці.

У підрозділі 1.3 «Теоретична характеристика понятійного апарату права екологічної безпеки» доводиться необхідність з'ясування юридичного визначення поняття «екологічна безпека» та його співвідношення з такими правовими термінами як «охорона навколишнього природного середовища», «раціональне використання природних ресурсів». З цією метою досліджено такі споріднені поняття як: «безпека навколишнього середовища», «безпечне довкілля», «здорове та сприятливе навколишнє середовище», «сприятливі природні умови», «сприятливий стан навколишнього природного середовища», «безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище», «сприятливе середовище життєдіяльності».

Встановлено необхідність законодавчого узгодження такої термінології. Зокрема, підтримується наукова позиція про недоцільність законодавчого «забезпечення сприятливого навколишнього середовища» у зв'язку з неможливістю визначення його чітких критеріїв. З позиції оціночного і суб'єктивного характеру поняття «сприятливість довкілля» варто розглядати як одну із змістовних ознак права на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище. Спірним видається й застосування в юридичній термінології поняття «право на здорове навколишнє середовище», оскільки термін «здоров'я» притаманний характеристиці стану біологічних істот, а складовими навколишнього природного середовища є не лише живі, а й не живі об'єкти.

Підтримано наукову позицію про встановлення чітких критеріїв безпечного стану навколишнього природного середовища (з подальшим їх законодавчим закріпленням) для можливості їх подальшого практичного визначення. На сьогодні такими критеріями є екологічні нормативи, які фактично включаються до системи санітарних норм і правил, тому не можуть повною мірою забезпечити безпечний стан довкілля, оскільки визначення їх направленості пов'язується лише зі станом здоров'я людини. У зв'язку з цим підтримується наукова позиція про потребу у розробці спеціальних нормативів антропогенного навантаження на природні ресурси та комплекси, в основу яких буде закладено безпеку існування не лише людини, а й навколишнього природного середовища.

На засадах проведеного співвідношення понять «охорона навколишнього природного середовища», «раціональне використання природних ресурсів» та «екологічна безпека», пропонується поняття «екологічна безпека» розуміти як стан навколишнього природного середовища, при якому системою взаємопов'язаних природоохоронних заходів політичного, економічного, технічного, організаційного, державно-правового та іншого характеру забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для всіх його складових компонентів, включаючи життя і здоров'я людей під час здійснення будь-яких видів природокористування.

У *підрозділі 1.4 «Екологічний ризик як системоутворюючий чинник права екологічної безпеки»* аргументовано, що основне призначення права екологічної безпеки полягає у врегулюванні відносин із запобігання шкідливого впливу на навколишнє природне середовище та життя і здоров'я людей різних видів діяльності, яке не можливе без характеристики рівня її екологічного ризику.

Встановлено, що в науці екологічний ризик розглядається як: 1) основна ознака наявності/відсутності екологічної небезпеки; 2) підстава виникнення правовідносин із забезпечення екологічної безпеки (*юридичний факт*); 3) юридичний чинник характеристики екологічно небезпечної діяльності, що виражається у постійному контролі такого ризику під час діяльності на різних етапах її виконання (*об'єкт управлінських правовідносин у сфері забезпечення екологічної безпеки*).

З'ясовано, що техногенна діяльність може визначатися екологічно ризикованою не лише через створення хімічних впливів на довкілля, пов'язаних з поводженням з небезпечною речовиною, а й через фізичні (шум, вібрація, ультразвук, інфразвук, теплове, іонізуюче, неіонізуюче та інші види випромінювань), біологічні (утворення (створення) вірусних, пріонних, бактеріальних, паразитарних, генетично модифікованих організмів, продуктів біотехнології і т. ін.) та інші шкідливі впливи (виснаження природних ресурсів і втручання людини у природні перебіги, які здійснюються шляхом будівництва, провадження вибухів, осушення, обводнення, вживання небезпечних пристроїв і агрегатів тощо). При цьому, залежно від конкретних видів діяльності (в промисловій сфері, на транспорті, у сільському господарстві, у військово-оборонній сфері тощо) такі впливи є відмінними.

Виявлено, що в науці та законодавстві такі поняття як «небезпека» та «ризик» часто розглядаються як синоніми, хоча і мають різне тлумачення: «небезпека» завжди визначається через якісні показники (стан довкілля), у той час, як «ризик» – через кількісні показники. Екологічний ризик пропонується розглядати як ймовірність виникнення негативних змін або наслідків цих змін у довкіллі в результаті негативної антропогенної дії або природних стихійних лих на навколишнє природне середовище. Через це запропоновано розрізняти ризик у природокористуванні та ризик природних катастроф.

Встановлено, що будь-яка екологічно шкідлива (небезпечна) діяльність має здійснюватись у межах допустимого (прийняттого) екологічного ризику, який визначається під час його аналізу, шляхом встановлення його оцінки, управління ним та оформлення повідомлення про нього. Така діяльність охоплюється системою заходів функціонально-правового характеру (ідентифікацією, екологічною паспортизацією, декларуванням безпеки, екологічною сертифікацією, державним обліком шкідливих об'єктів і речовин, екологічним моніторингом, екологічним інформуванням тощо), які аналізуються у підрозділі 4.3 дисертації.

З метою удосконалення чинного законодавства про екологічну безпеку запропоновано закріпити ряд визначень, як-то: «джерело підвищеної екологічної небезпеки», «об'єкт підвищеної екологічної небезпеки» та «екологічно небезпечна діяльність», а також доповнити перелік видів діяльності, які становлять підвищену екологічну небезпеку таким видом, як прийняття екологічно важливих рішень органами державної влади чи місцевого самоврядування або господарюючими суб'єктами, які здійснюють промислову або виробничу діяльність різного ступеня небезпеки, реалізація яких може призвести до погіршення стану навколишнього природного середовища та виникнення небезпек техногенного чи природного характеру.

Розділ 2 «Теоретичні основи права екологічної безпеки» складається з трьох підрозділів, у яких надано характеристику предмету права екологічної безпеки, розкрито методи та принципи права екологічної безпеки та проаналізовано систему права екологічної безпеки.

У *підрозділі 2.1 «Характеристика предмету права екологічної безпеки»* відмічається, що в науці екологічного права питання про правовідносини із забезпечення екологічної безпеки включаються в систему охорони навколишнього природного середовища від шкідливих хімічних, фізичних, біологічних та інших впливів вже близько двадцяти років. Досліджено різні наукові підходи до предмету права екологічної безпеки та виявлено нові риси. Притаманні цим відносинам.

Запропоновано сучасне трактування правовідносин екологічної безпеки як врегульованих нормами права суспільних відносин, які обтяжені екологічним ризиком та пов'язані із встановленням і реалізацією природоохоронних заходів, якими забезпечується попередження погіршення стану навколишнього природного середовища, виникнення природної чи техногенної небезпеки для всіх складових його компонентів, включаючи життя і здоров'я людей під час

здійснення різних видів використання природних ресурсів. Це складає предмет права екологічної безпеки, який, керуючись принципом екологізації усього матеріального виробництва, впливає на регулювання відносин конституційного, адміністративного, цивільного, господарського, трудового, фінансового, кримінального та інших галузей права.

Об'єктами таких правовідносин є навколишнє природне середовище як основна соціальна цінність, соціальне благо, а також життя та здоров'я людини у навколишньому природному середовищі. Пропонується правовідносини з локалізації та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру виключити зі складу правовідносин із забезпечення екологічної безпеки, оскільки підставою їх виникнення є або непереборна сила, або порушення вимог законодавства про екологічну безпеку, тому вони формують відносно нову галузь – право цивільного захисту.

У *підрозділі 2.2 «Методи та принципи права екологічної безпеки»* проаналізовано теоретичні засади методів та принципів цієї підгалузі права. Досліджено систему методів правового регулювання правовідносин екологічної безпеки, під якими розуміється сукупність способів, засобів, прийомів, за допомогою яких здійснюється правовий вплив на поведінку учасників цих відносин. Їх лаконічність у законодавстві сприяє визначеності об'єктів, які слід захищати від впливу антропогенної діяльності, органів і осіб, на яких покладається обов'язок забезпечувати екологічну безпеку, екологічних вимог щодо видів діяльності, які впливають на стан довкілля, застосування договірних відносин, для яких характерна рівність сторін та юридичної відповідальності за порушення еколого-правових вимог і правил.

З'ясовано, що праву екологічної безпеки притаманні методи правового регулювання, притаманні екологічному праву – імперативний та диспозитивний, серед яких переважає імперативний метод через визнання цієї підгалузі регулятивно-охоронною. При цьому, імперативний метод в праві екологічної безпеки дозволяє реалізувати такі способи і прийоми як: а) влади і підпорядкування; б) дозвільно-ліцензійний; в) наказу; г) заборони; д) профілактики правопорушень; е) екологізації матеріального виробництва. Диспозитивний метод правового регулювання, у межах публічно-правової природи права екологічної безпеки, реалізуються за допомогою, зокрема: а) договірних та б) стимуляційних способів.

Принципи права екологічної безпеки запропоновано розуміти як основоположні ідеї, що виражають суть і соціальне призначення цієї підгалузі, відображають її головні властивості і особливості. Систему таких принципів складають, зокрема: а) принцип попередження виникнення екологічних ризиків, небезпек, шкідливих впливів на довкілля, життя і здоров'я громадян; б) принцип компенсації екологічної шкоди; в) принцип вільного доступу до екологічної інформації; г) принцип участі усіх зацікавлених суб'єктів у підготовці, обговоренні, прийнятті і реалізації рішень у сфері забезпечення екологічної безпеки; д) принцип міжнародного співробітництва у сфері екологічної безпеки.

У *підрозділі 2.3 «Система права екологічної безпеки»* проаналізовано наукові підходи до поняття права екологічної безпеки як наукової концепції, як підгалузі права та законодавства, на підставі чого сформовані висновки про розуміння його як наукового напрямку у межах науки екологічного права, навчальної дисципліни та потреби у розробці єдиної її системи (структури).

Зроблено акцент на тому, що в сучасній еколого-правовій літературі існує досить розгалужена система напрямів дослідження правових механізмів забезпечення екологічної безпеки у різних сферах суспільної діяльності. Право екологічної безпеки як підгалузь екологічного права розглядається переважно на теоретичному рівні і розуміється як сучасний напрям юридичної науки та навчальної дисципліни, що складається із системи поглядів, наукових підходів до поняття, предмета, об'єктів, системи цієї підгалузі, роз'яснюють сутність правових норм та формують її зміст.

Дослідження питань формування права екологічної безпеки значною мірою вплинули на формування його системи за такою структурою: загальна, особлива та спеціальна частини. До них належать: 1) загальна частина включає предмет та об'єкти права екологічної безпеки; правові засади здійснення екологічно небезпечної діяльності в Україні; реалізація права громадян на безпечне навколишнє природне середовище; оптимізація законодавства України у сфері забезпечення екологічної безпеки; 2) особлива частина розкриває особливості правового забезпечення екологічної безпеки у різних сферах екологічно небезпечної діяльності; 3) спеціальна частина включає вдосконалення законодавства України про екологічну безпеку в контексті міжнародно-правових зобов'язань; актуальні проблеми гармонізації законодавства у сфері екологічної безпеки України із вимогами та принципами міжнародного та європейського права; правове забезпечення екологічної безпеки Європейського Союзу.

Наголошується, що у такому разі, основне соціальне призначення права екологічної безпеки полягає у забезпеченні саме людиною, а також державою, всім суспільством такого стану навколишнього природного середовища, особливо під час здійснення різних видів екологічно небезпечної діяльності, які є джерелами хімічного, фізичного, біологічного та іншого впливу, при якому б задовольнялися потреби гармонійного співіснування всього живого на планеті, у тому числі й належна реалізація права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Розділ 3 «Право екологічної безпеки як система законодавства» складається з трьох підрозділів, у яких розкрито міжнародно-правові засади права екологічної безпеки, проаналізовано законодавство Європейського Союзу про екологічну безпеку та досліджено розвиток права екологічної безпеки як системи національного законодавства.

У *підрозділі 3.1 «Міжнародно-правові засади права екологічної безпеки»* визначено, якими міжнародно-правовими документами започаткований та реалізується напрям правового забезпечення екологічної безпеки.

Встановлено, що на міжнародному рівні відсутній єдиний комплексний нормативний акт, яким вирішується питання забезпечення екологічної безпеки.

Це породило різноманітність наукових підходів до її міжнародно-правового визначення. Запропоновано такі наукові підходи умовно визначити як «вузький» та «широкий». У межах «вузького» підходу заходами із забезпечення екологічної безпеки визначаються лише ті, які здійснюються при промислових аваріях (згідно з Конвенцією ООН про транскордонний вплив промислових аварій від 17 березня 1992 р.). У межах «широкого» підходу міжнародна екологічна безпека визначається станом міжнародних відносин, за якого забезпечується захищеність на глобальному та регіональному рівнях людини, умов її життєдіяльності, всіх елементів екосистеми Землі від будь-яких шкідливих впливів природного та антропогенного походження, для забезпечення сталого розвитку в інтересах нинішнього та прийдешніх поколінь. Тому до джерел міжнародно-правового забезпечення екологічної безпеки належать й інші міжнародні угоди і конвенції, які умовно запропоновано поділити на такі, що: 1) встановлюють вимоги щодо безпечного використання природних ресурсів світового значення; 2) встановлюють вимоги для конкретних видів суспільної діяльності, яка визначається екологічно небезпечною: а) забезпечують екологічну безпеку у військовій сфері; б) регулюють діяльність, пов'язану з генетично-модифікованими організмами; в) забезпечують екологічну безпеку при перевезенні небезпечних вантажів; г) забезпечують ядерну та радіаційну безпеку; д) забезпечують екологічну безпеку промислових об'єктів; 3) якими запроваджуються механізми забезпечення екологічної безпеки.

Підтримується наукова позиція про необхідність прийняття єдиного міжнародного нормативного акту, в якому б через комплексне визначення стратегії природоохоронної та антропоохоронної діяльності вирішувалося б питання забезпечення екологічної безпеки, а також утворення таких міжнародних органів у системі ООН як Рада Екологічної Безпеки та Міжнародний екологічний суд, що дозволило б формувати новий світовий екологічний правопорядок.

У *підрозділі 3.2 «Законодавство Європейського Союзу про екологічну безпеку»* здійснено аналіз норм екологічного законодавства ЄС, який дозволив встановити, що як і на міжнародному рівні, питання забезпечення екологічної безпеки в ЄС не виділяються в окремий напрям правового регулювання, однак, вони присутні майже у всьому законодавстві про охорону навколишнього середовища, зокрема, у якості закріплених: 1) загальних вимог забезпечення екологічної безпеки на території ЄС; 2) спеціальних вимог до безпечного використання природних ресурсів, таких як: атмосферне повітря; води; ґрунти; клімат; 3) вимог забезпечення екологічної безпеки для конкретних видів суспільної діяльності, які визначаються екологічно небезпечними, зокрема: для промисловості; для сфери поводження з хімікатами; для сфери поводження з відходами; для сфери поводження з генетично модифікованими організмами; 4) вимог, якими запроваджуються механізми забезпечення екологічної безпеки.

Встановлено, що у межах підписаних Україною Угод про партнерство та співробітництво з ЄС та про асоціацію з ЄС, з Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, наша держава взяла на себе

обов'язок гармонізувати вітчизняне екологічне законодавство до вимог екологічного законодавства ЄС, стан якого сьогодні знаходиться на етапі прийняття базових «рамкових нормативних актів». При цьому більшість із них прийняті із значним запізненням, що зумовлює подальше відставання розвитку цього сектору. Головним завданням України на даному етапі, перш за все, є усвідомлення необхідності зменшення залежності економічного розвитку країни від споживання природних ресурсів, а також розвиток концепції сталого розвитку та екологічної відповідальності. Запропоновано в Україні, враховуючи темпи розвитку технологій та тенденцій у ставленні до довкілля розвинених країн, єдиним способом подолати статус «країни що розвивається», вважати ставку на «зелену економіку», а також на необхідність уніфікації законодавчих положень про забезпечення екологічної безпеки, на впровадження стратегічної екологічної оцінки та інше.

У *підрозділі 3.3 «Розвиток права екологічної безпеки як системи національного законодавства»* встановлено, що таке законодавство складається зі значного обсягу правових норм актів законодавчого та підзаконного рівня, які у своїй більшості не мають зв'язку та єдності. У межах проведеного дослідження здійснено їх наукову класифікацію: 1) ті, що закріпили основні засади формування права екологічної безпеки в Україні; 2) ті, які закріпили стратегічні засади забезпечення екологічної безпеки в Україні; 3) ті, що визначають правовий статус та повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування у вирішенні питання забезпечення екологічної безпеки; 4) ті, якими встановлюються функціонально-правові засоби забезпечення екологічної безпеки; 5) ті, які спрямовані на забезпечення екологічної безпеки в окремих сферах екологічно небезпечної діяльності; 6) ті, що визначають види та обсяги відповідальності за порушення законодавства у сфері екологічної безпеки. У межах проведеного аналізу децентралізаційних заходів в екологічній сфері визначено важливу роль регіональних та локальних нормативно-правових актів із забезпечення екологічної безпеки та виявлено факт фінансових проблем у їх реалізації.

На основі здійсненої класифікації правових норм порушено питання про систематизацію положень про правове забезпечення екологічної безпеки. На підставі аналізу зарубіжної практики з цього питання (переважно Республіки Азербайджан та окремих регіонів Російської Федерації), підтримано ідею про прийняття Закону України про забезпечення екологічної безпеки, структура проекту якого наводиться у роботі. Базисом такого акту має стати існуючий Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Враховуючи складність правового забезпечення екологічної безпеки у різних сферах господарювання, а також необхідність вагомих фінансових витрат для належної реалізації принципу екологізації, запропоновано розробити й прийняти Стратегію забезпечення екологічної безпеки.

Розділ 4 «Механізм правового регулювання екологічної безпеки» складається з чотирьох підрозділів, у яких досліджено поняття та структуру механізму правового регулювання екологічної безпеки, проаналізовано

організаційно-правові засади регулювання екологічної безпеки, встановлено основні функціонально-правові заходи в системі регулювання екологічної безпеки, а також розкрито особливості юридичної відповідальності як засобу забезпечення екологічної безпеки.

У *підрозділі 4.1 «Поняття та структура механізму правового регулювання екологічної безпеки»* встановлено, що правове регулювання екологічної безпеки базується на засадах аналізу, оцінки та управління екологічним ризиком і може розглядатися як здійснюваний за допомогою норм екологічного та іншого права та законодавства юридичний вплив правовими засобами на суспільні відносини, об'єктами охорони яких виступають навколишнє природне середовище та життя і здоров'я людей, з метою гарантування реалізації конституційного права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля (ст. 50 Конституції України), а також конституційного обов'язку держави забезпечувати екологічну безпеку (ст. 16 Конституції України).

За допомогою злагодженої взаємодії усіх складових частин системи правового регулювання (юридичних норм, правовідносин, конкретних осіб та дій щодо реалізації прав, обов'язків, а також гарантій – засобів їх забезпечення), досягається найефективніше виконання певних завдань і функцій, які стоять перед державою та перед конкретними суб'єктами господарювання у сфері забезпечення екологічної безпеки, а саме: запобігання настанню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

Реалізацію такої правосуб'єктності запропоновано розглядати через аналіз організаційно-правових та функціонально-правових заходів регулювання екологічної безпеки.

Запропоновано уточнення поняття та структури механізму правового регулювання екологічної безпеки.

У *підрозділі 4.2 «Організаційно-правові засади регулювання екологічної безпеки»* досліджено відповідні засади та обґрунтовано, що це взаємодія зусиль розгалуженої системи органів державної влади та місцевого самоврядування, виробничих структур, а також громадських організацій, які беруть участь в екологічному управлінні щодо здійснення координаційних, контрольних, наглядових, превентивно-обмежувальних, інформаційних, ліцензійних, сертифікаційних та інших функціонально-розпорядчих дій та їх санкціонування, спрямованих на охорону та підвищення якості та безпечності навколишнього природного середовища.

З'ясовано, що основна роль у регулюванні екологічної безпеки належить державним органам загальної, спеціальної, функціональної та галузевої компетенції, до складу яких входить певна система органів різної ієрархічної приналежності.

Встановлено, що залучення великої кількості державних органів до врегулювання питань забезпечення екологічної безпеки, з однієї сторони, є показником можливої ефективності реалізації принципу екологізації усіх сфер матеріального виробництва, а з іншої, практичної сторони, свідчить про недосконалість виконання покладених повноважень. Тому запропоновано

реформувати систему державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища в частині закріплення цих повноважень за єдиним органом державної виконавчої влади – Державною природоохоронною службою України, а у межах узгодженості місця екологічної безпеки у системі природоохоронних правовідносин, запропоновано центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної екологічної політики називати Міністерством екологічної безпеки України.

Наголошено, що сучасні зміни пріоритетів та цілей екологічного управління, відхід від централізованого жорсткого впливу державних органів, формування економіки, що ґрунтується на різних формах власності, приватизація значної частки підприємств ведуть до збільшення ролі виробничого екологічного управління як першооснови формування злагодженої екологобезпечної політики держави. У межах децентралізаційних процесів та реформування контрольно-наглядової функції в природоохоронній сфері, важливого значення набуває й громадське екологічне управління.

Запропоновано закріпити таку систему органів і їх повноваження у пропонованому проекті закону.

У *підрозділі 4.3 «Функціонально-правові заходи в системі регулювання екологічної безпеки»* встановлено, що їх основу становить ціла система функцій управління і контролю, які закріплені в різних за юридичною силою актах, частина яких не відображена сучасним екологічним законодавством (Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища»). Така значна кількість різноманітних заходів із забезпечення екологічної безпеки становить проблему у визначенні послідовності їх виконання на практиці зобов'язаними суб'єктами. З метою удосконалення чинного законодавства у цій сфері запропоновано розглядати систему цих заходів за такими видами:

1) правові заходи забезпечення екологічної безпеки, що здійснюються на етапі проектування відповідної діяльності (загальнодержавне / регіональне / локальне екологічне планування (програмування) та прогнозування; стратегічна екологічна оцінка; екологічне зонування територій; оцінка впливу на довкілля);

2) правові заходи забезпечення екологічної безпеки, що виконуються на етапі здійснення відповідної діяльності: а) до введення підприємства в експлуатацію (ідентифікація об'єктів за ступенями їх екологічного ризику; екологічна паспортизація потенційно небезпечних об'єктів та їх державна реєстрація; декларування безпеки об'єктів підвищеної екологічної небезпеки з розробкою планів локалізації і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та їх державна реєстрація; страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яка може бути спричинена аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки та при перевезенні небезпечних вантажів; дозвільно-ліцензійне забезпечення); б) після введення підприємства в експлуатацію (екологічна сертифікація; екологічне маркування; екологічне оподаткування; екологічний аудит; екологічний моніторинг; екологічне інформування; екологічний нагляд і контроль та ін.).

У зв'язку з цим запропоновано у проекті закону окремим розділом визначити основні заходи із забезпечення екологічної безпеки.

У *підрозділі 4.4 «Юридична відповідальність як засіб забезпечення екологічної безпеки»* встановлено, що в системі державно-правового регулювання екологічної безпеки важлива роль відводиться засобам юридичної відповідальності в її позитивному (перспективному) та негативному (ретроспективному) аспектах.

Позитивна відповідальність у сфері правового забезпечення екологічної безпеки характеризується активною реалізацією спеціальної правосуб'єктності зобов'язаних осіб, що спрямована на виконання належних позитивних юридично значимих дій в окресленій сфері, передбачених, зокрема, в Розділі XI Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Відповідно негативну (ретроспективну) відповідальність у сфері правового забезпечення екологічної безпеки встановлюють норми екологічного законодавства, законодавства про охорону здоров'я, адміністративного, кримінального, цивільно-правового (майнового) та дисциплінарного характеру, які визначають склади екологічних правопорушень. З урахуванням загальних підходів, підставою для притягнення до ретроспективної відповідальності у сфері правового регулювання забезпечення екологічної безпеки є екологічні правопорушення.

Обґрунтовано, що для поліпшення якості та ефективності застосування заходів відповідальності в праві екологічної безпеки доцільно спрямовувати дії на попередження вірогідності заподіяння шкоди довкіллю. Такими діями можуть бути: проведення роботи із правоохоронними органами та привернення їх уваги до профілактики екологічних правопорушень; збільшення розмірів штрафів за екологічні правопорушення; проведення заходів з підвищення рівня екологічної свідомості населення; акцентування уваги на факті вчинення шкоди не лише здоров'ю або життю людини, окремим об'єктам довкілля, але і навколишньому природному середовищу в цілому і т. ін.

Доводиться, що законодавчого регулювання потребують: 1) положення про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок дії стихійних сил природи, внаслідок діяльності екологічно небезпечних підприємств, що здійснюють викиди і скиди забруднюючих речовин, розміщують відходи в межах установлених нормативів і лімітів, однак сумарна маса впливу яких порушує право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля; 2) порядок відшкодування моральної шкоди, спричиненої порушенням права на безпечне для життя і здоров'я довкілля тощо.

З метою посилення ролі засобів юридичної відповідальності у сфері забезпечення екологічної безпеки, доцільно підвищити рівень їх застосування та розширити практику судового розгляду таких категорій справ (з урахуванням практики Європейського суду з прав людини), за такими напрямками: 1) про небезпечні види промислової діяльності; 2) про вплив промислових викидів на здоров'я людей; 3) про вплив природних катастроф на людей та їх майно; 4) про доступ до суду в контексті оскарження дозволів щодо екологічно небезпечної діяльності; 5) про невиконання остаточних судових рішень про припинення екологічно небезпечної діяльності; 6) про екологічні ризики та доступ до інформації; 7) про промислове забруднення; 8) про вплив антен мобільного зв'язку; 9) про шумове забруднення; 10) про вплив містобудівної діяльності;

11) про поводження з відходами; 12) про забруднення питної води; 13) про попередження про надзвичайні ситуації.

Запропоновано для вирішення екологічних спорів залучати кваліфікованих спеціалістів, обізнаних з екологічним законодавством, до розгляду таких справ, та які будуть здійснювати свою діяльність у спеціалізованому екологічному суді (палаті), що пропонується створити відповідно до досвіду функціонування таких судів більш ніж у 50 країнах світу (Великобританія, Бельгія, Нідерланди, Данія, Фінляндія, Швеція, Китай, штат Вермонт у США, Новий Південний Уельс в Австралії, провінція Онтаріо в Канаді, Парагвай, Філіппіни, ЮАР, Таїланд та ін.).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано розв'язання важливої наукової проблеми, яка полягає у розробці доктринальних положень і висновків щодо поглиблення правових засад екологічної безпеки, обґрунтуванні цілісної концепції становлення та розвитку права екологічної безпеки як підгалузі екологічного права України, удосконаленні механізму правового забезпечення екологічної безпеки. Для розв'язання наукової проблеми через призму науки екологічного права сформульовано наступні основні теоретичні та практичні висновки.

1. Аргументовано, що в основі вчення про право екологічної безпеки історично лежить безпековий характер взаємин людства і природи, який відбивається у віруваннях, звичаях, традиціях, філософських та в інших доктринах. На рівень формування права екологічної безпеки як доктрини вплинули правові основи вирішення політичних, економічних, соціальних та екологічних проблем шляхом запровадження заходів забезпечення екологічної безпеки, а також законодавче закріплення терміну «екологічна безпека», яке включається в документи про національні політики, резолюції Генеральної Асамблеї ООН 1986 – 1987 років, нормативно-правові акти окремих держав у якості мети, принципу, оціночних характеристик стану навколишнього середовища.

2. Обґрунтовано, що в основі наукових підходів до питань формування права екологічної безпеки лежить аналіз сутності терміну «екологічна безпека», який здійснюється фахівцями різних галузевих наук, у тому числі і юридичних. Констатовано, що в науці сформовано два наукові підходи до розуміння екологічної безпеки: антропоцентричний і біоцентричний. Доводиться перспективність біоцентричного підходу, в основі якого є збереження та захист навколишнього природного середовища та його окремих компонентів з метою подальшого гармонійного співіснування людства і природи.

Такі наукові підходи вплинули на удосконалення еколого-правової доктрини про екологічну безпеку, яка розглядається як: 1) самостійне правове явище, що формує мету і завдання екологічного законодавства, визначає основний принцип екологічного права та вказує на самостійний напрям екологічних правовідносин,

пов'язаних з охороною життя і здоров'я людини від забрудненого довкілля; 2) штучно введений термін, який по суті прирівнюється до охорони навколишнього природного середовища та раціонального природокористування.

3. Обґрунтовано удосконалення еколого-правової термінології шляхом конкретизації таких термінів як «охорона навколишнього природного середовища», «раціональне використання природних ресурсів» та їх співвідношення з терміном «екологічна безпека». Запропоновано вважати екологічну безпеку кінцевою метою та одним із головних принципів раціонального природокористування і охорони навколишнього природного середовища, у відповідності з яким будь-яка екологічно значима діяльність, а також передбачувані у законодавстві та здійснювані на практиці природоресурсні і природоохоронні заходи повинні оцінюватись з позиції екологічної безпеки і виступати запорукою її досягнення.

4. Запропоновано розширити теорію екологічного ризику положеннями про те, що він виступає системоутворюючим чинником становлення права екологічної безпеки як підгалузі екологічного права та законодавства, як системи засобів і способів попередження та усунення екологічних загроз природного та техногенного характеру.

5. Виявлено характер правовідносин екологічної безпеки, який впливає на якість правових норм, що на них спрямовані, та дозволяє встановити їх місце в системі права України. З'ясовано, що такі правовідносини мають законодавчо визначені об'єкти, пріоритет серед яких належить навколишньому природному середовищу, а життя і здоров'я людей в ньому виступає факультативним об'єктом. Тому такі відносини регулюються нормами підгалузі екологічного права – правом екологічної безпеки, які мають обов'язковий, зобов'язальний характер та за своєю суттю спрямовані на управління екологічним ризиком з метою уникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

6. Обґрунтовано, що право екологічної безпеки як підгалузь екологічного права має власні принципи та притаманні екологічному праву методи правового регулювання. До основоположних принципів права екологічної безпеки запропоновано віднести: 1) попередження виникнення екологічних ризиків, небезпек, шкідливих впливів на довкілля, життя і здоров'я громадян; 2) платність за здійснення небезпечних впливів на довкілля; 3) компенсація екологічної шкоди; 4) вільний доступ до екологічної інформації; 5) участь всіх зацікавлених суб'єктів у підготовці, обговоренні, прийнятті і реалізації рішень у сфері забезпечення екологічної безпеки; 6) міжнародне співробітництво у сфері екологічної безпеки.

Право екологічної безпеки, як підгалузь екологічного права застосовує в основному імперативний та диспозитивний методи правового регулювання, серед яких переважає імперативний метод через визнання цієї підгалузі регулятивно-охоронною.

7. Аргументовано, що в сучасних умовах право екологічної безпеки формується і як окремий напрям у межах науки екологічного права та навчальна дисципліна.

Обґрунтовано, що як правова наука право екологічної безпеки являє собою систему поглядів і наукових підходів до поняття, предмета, об'єктів, системи цієї галузі та які роз'яснюють сутність її правових норм і формують її зміст. Встановлено, що розвиток наукових досліджень у сфері правового забезпечення екологічної безпеки значною мірою вплинули на формування системи права екологічної безпеки, як навчальної дисципліни, яка сьогодні складається із загальної, особливої та спеціальної частин.

8. Обґрунтовано, що право екологічної безпеки формується і як підгалузь екологічного законодавства на міжнародному, європейському та національному рівнях.

На міжнародному рівні право екологічної безпеки формують правові норми, якими встановлюються вимоги щодо: 1) безпечного використання природних ресурсів світового значення; 2) конкретних видів суспільної діяльності, яка визначається як екологічно небезпечною: а) забезпечення екологічної безпеки у військовій сфері; б) регулювання діяльності, пов'язаної з генетично модифікованими організмами; в) перевезення небезпечних вантажів; г) забезпечення ядерної та радіаційної безпеки; д) забезпечення екологічної безпеки промисловими об'єктами; 3) правових механізмів забезпечення екологічної безпеки.

Основу права екологічної безпеки ЄС складають правові норми, якими: 1) встановлюються загальні вимоги забезпечення екологічної безпеки на території ЄС; 2) запроваджуються спеціальні вимоги до безпечного використання природних ресурсів, зокрема: атмосферного повітря, водних ресурсів, ґрунтів, клімату; 3) запроваджуються вимоги для конкретних видів суспільної діяльності, які визначаються екологічно небезпечними: для промисловості; для сфери поводження з хімікатами; для сфери поводження з відходами; для сфери поводження з генетично модифікованими організмами; 4) запроваджуються правові механізми забезпечення екологічної безпеки.

9. Виявлено, що на національному рівні право екологічної безпеки як підгалузь екологічного законодавства формує система правових норм, які: 1) закріпили основні засади формування права екологічної безпеки в Україні; 2) закріпили стратегічні засади забезпечення екологічної безпеки в Україні; 3) визначають правовий статус та повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування у вирішенні питань забезпечення екологічної безпеки; 4) встановлюють функціонально-правові засоби забезпечення екологічної безпеки; 5) спрямовані на забезпечення екологічної безпеки в окремих сферах господарювання; 6) визначають види та обсяги відповідальності за порушення законодавства у сфері екологічної безпеки.

10. Уточнено визначення поняття механізму правового регулювання екологічної безпеки, який запропоновано розглядати як здійснюваний за допомогою норм екологічного права та законодавства юридичний вплив на суспільні відносини щодо охорони навколишнього природного середовища, життя і здоров'я людей та гарантування реалізації конституційного права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля (ст. 50 Конституції

України), конституційного обов'язку держави забезпечувати екологічну безпеку (ст. 16 Конституції України).

Обґрунтовано, що механізм правового регулювання екологічної безпеки реалізується шляхом здійснення сукупності правових заходів, спрямованих на забезпечення функціонування діяльності щодо посилення рівня екологічної безпеки, попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для населення і природних систем, які умовно поділені на організаційно-правові, функціонально-правові засоби регулювання екологічної безпеки та юридичну відповідальність.

11. Запропоновано під організаційно-правовими заходами забезпечення екологічної безпеки розуміти опосередковані правовим регулюванням і організаційно відособлені типи функціональної діяльності спеціально уповноважених організаційних державних структур, інших інституцій, спрямованих на здійснення організації координації, розпорядження, погодження, інформування, ліцензування, сертифікації, контролю, інших функціонально-розпорядчих дій і санкціонування з метою забезпечення дотримання усіма юридичними і фізичними особами, державою вимог, норм і нормативів екологічної безпеки. Встановлено, що організаційно-правове забезпечення екологічної безпеки реалізується через взаємодію зусиль розгалуженої системи органів державної влади (загальної, спеціальної, функціональної та галузевої компетенції), а також органів місцевого самоврядування, виробничих структур, громадських організацій.

Обґрунтовано, що функціонально-правове забезпечення екологічної безпеки – це сукупність взаємопов'язаних організаційно-превентивних, обліково-установчих, реєстраційних, експертно-оцінювальних, інформаційно-прогностичних, регулятивно-стимулюючих, розпорядчо-виконавчих, охоронно-відновлювальних та забезпечувальних заходів, спрямованих на гарантування безпечності навколишнього природного середовища при здійсненні екологічно небезпечної діяльності.

12. Наголошується, що в системі правового регулювання екологічної безпеки важлива роль відводиться засобам юридичної відповідальності, існуючі види якої дозволяють застосовувати уповноваженими державними органами різні заходи державного примусу до винних у порушенні її вимог осіб. З метою удосконалення механізму реалізації засобів юридичної відповідальності у цій сфері, пропонується підвищити рівень застосування її правових норм та запропоновано розширити практику судового розгляду категорій справ про притягнення до відповідальності за порушення законодавства про екологічну безпеку, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

13. Запропоновано: прийняття Закону України «Про забезпечення екологічної безпеки»; Стратегії забезпечення екологічної безпеки України; законодавчого визначення (або уточнення) таких термінів, як: екологічна безпека, охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, екологічний ризик, джерело підвищеної екологічної небезпеки, об'єкт підвищеної екологічної небезпеки та екологічно небезпечна

діяльність; розширення переліку екологічно небезпечних видів діяльності, шляхом включення до нього прийняття рішень, реалізація яких може призвести до погіршення стану навколишнього природного середовища; визначення центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної екологічної політики в державі, Міністерство екологічної безпеки України; створення спеціалізованого екологічного суду (палати).

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Краснова Ю.А. Право екологічної безпеки України: теоретичні аспекти: монографія. Київ: НУБіП України, 2017. 589 с.
2. Краснова Ю.А. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні: монографія. Київ: Алерта, 2013. 304 с.

Статті у фахових наукових виданнях України

3. Краснова Ю.А. Деякі питання реєстраційно-ліцензійних засобів забезпечення екологічної безпеки в галузі авіації. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: Серія «Право»*. 2011. Вип. 157. С. 152–161.
4. Краснова Ю.А. Регулятивно-стимулюючі заходи правового забезпечення екологічної безпеки в галузі авіації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2011. № 86. С. 73–77.
5. Краснова Ю.А. Інформаційно-прогностичні засоби забезпечення екологічної безпеки в галузі авіації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2011. № 87. С. 52–55.
6. Краснова Ю.А. Зонування територій як засіб забезпечення екологічної безпеки в галузі авіації. *Університетські наукові записки*. 2011. № 2 (38). С. 223–228.
7. Краснова Ю.А. Етапи становлення та розвитку науково-правових підходів до визначення поняття екологічної безпеки. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: Серія «Право»*. 2012. Вип. 173. Ч. 2. С. 145–155.
8. Краснова Ю.А. Деякі проблеми становлення понятійного апарату права екологічної безпеки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2016. № 2 (103). С. 51–54.
9. Краснова Ю.А. Об'єктивні передумови розвитку норм та відносин права екологічної безпеки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2017. № 1 (104). С. 55–59.

Статті у наукових фахових виданнях України,

включених до міжнародних наукометричних баз даних

10. Краснова Ю.А. Деякі підходи щодо визначення юридичного поняття екологічно небезпечної діяльності. *Науковий вісник Національного університету*

біоресурсів і природокористування України: Серія «Право». 2013. Вип. 182. Ч. 1. С. 151–158.

11. Краснова Ю.А. Щодо визначення методів правового регулювання відносин екологічної безпеки. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: Серія «Право»*. 2014. Вип. 197. Ч. 1. С. 131–136.

12. Краснова Ю.А. Поняття та місце права екологічної безпеки в системі екологічного права України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: Серія «Право»*. 2014. Вип. 197. Ч. 2. С. 138–145.

13. Краснова Ю.А. Деякі питання визначення джерел правового регулювання екологічної безпеки. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: Серія «Право»*. 2014. Вип. 197. Ч. 3. С. 122–131.

14. Краснова Ю.А. Міжнародно-правове регулювання забезпечення екологічної безпеки. *Адміністративне право і процес: науково-практичний журнал*. 2016. № 1 (15). С. 96–105.

15. Krasnova Juliia. On the issue of forming a new area of law – ecological safety law in Ukraine. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: Серія «Право»*. 2017. Вип. 264. С. 79–88.

16. Краснова Ю.А. Система права екологічної безпеки. *Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія «Юридичні науки»*. 2017. Випуск 3. Т. 1. С. 150–154.

17. Краснова Ю.А. Особливості міжнародно-правового розвитку права екологічної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Право»*. 2017. Випуск 45. Том 1. С. 143–147.

18. Краснова Ю.А. Юридична природа екологічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 57–60. URL: http://lsej.org.ua/4_2017/15.pdf.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

19. Краснова Ю.А. Деякі проблеми правового забезпечення екологічної безпеки на транспорті України. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2015. № 3/1 (13). С. 71–76.

20. Краснова Ю.А. Теоретико-правові засади екологічного ризику. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2015. № 4 (14). С. 93-97.

21. Краснова Ю.А. Проблемы интеграции и дифференциации в экологическом праве: вопрос формирования права экологической безопасности. *Leges si viata*. 2015. № 11/2 (287). С. 72–75.

22. Краснова Ю.А. Проблемы систематизации законодательства Украины в сфере обеспечения экологической безопасности. *Leges si viata*. 2017. № 1/2 (301). С. 87–91.

23. Краснова Ю.А. Правова конвергенція у сфері забезпечення екологічної безпеки водного транспорту України. *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. № 1 (07). С. 140–147.

Матеріали наукових конференцій, круглих столів, конгресу

24. Краснова Ю.А. Проблеми правового забезпечення екологічної безпеки у сільському господарстві України. *Аграрне право як галузь права, юридична наука і навчальна дисципліна*: матеріали Всеукр. круглого столу (м. Київ, 25 травня 2012 р.). Київ: НУБіП України, 2012. С. 87–90.

25. Краснова Ю.А. Правові питання кодифікації екологічного законодавства у сфері забезпечення екологічної безпеки. *Сучасні тенденції розвитку національного законодавства*: збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16–17 травня 2013 р.). Київ: Вид. центр НУБіП України, 2013. С. 229–230.

26. Краснова Ю.А. Проблеми формування системи права екологічної безпеки. *Сучасні досягнення наук земельного, аграрного та екологічного права*: зб. матеріалів круглого столу (м. Харків, 24 травня 2013 р.). Харків: Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»; НАПрН України. 2013. С. 129–130.

27. Краснова Ю.А. Принципи правового регулювання екологічної безпеки. *Актуальні проблеми становлення і розвитку права екологічної безпеки в Україні*: матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 28 березня 2014 р.); КНУ ім. Тараса Шевченка. Чернівці: Кондратьєв А.В., 2014. С. 31–35.

28. Краснова Ю.А. Методи правового регулювання правоотношень в сфері забезпечення екологічної безпеки. *Информационно-правовая поддержка охраны окружающей среды и устойчивого развития*: по матеріалам круглих столів. Минск: БГУ, 2014. С. 74–76.

29. Краснова Ю.А. Проблеми інтеграції та диференціації в екологічному праві: питання формування права екологічної безпеки. *Проблеми інтеграції та диференціації в екологічному праві*: матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу (м. Дніпропетровськ, 25 вересня 2014 р.); МОН України; НГУ; Євраз. асоц. правн. шкіл і правників. Дніпропетровськ: НГУ, 2014. С. 145–151.

30. Краснова Ю.А. Наукові підходи до розуміння екологічної безпеки в західній зарубіжній літературі. *Правове забезпечення економічного розвитку та екологічної безпеки суспільства*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Вінниця, 14–15 травня 2015 р.). Вінниця: ДонНУ, 2015. С. 273–275.

31. Краснова Ю.А. Проблеми виокремлення правового механізму забезпечення екологічної безпеки в Україні. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного та екологічного права*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22–23 травня 2015 р.). Київ: Вид. центр НУБіП України, 2015. С. 305–308.

32. Краснова Ю.А. Система та межі правового регулювання екологічної безпеки в Україні. *Екологічне право України: система та межі правового регулювання*: матеріали Всеукраїн. наук.-практ. круглого столу (м. Дніпропетровськ, 25 вересня 2015 р.); МОН України; НГУ; Євраз. асоц. правн. шкіл і правників. Дніпропетровськ: НГУ, 2015. С. 117–122.

33. Краснова Ю.А. Екологічна безпека як принцип природоресурсного права: історія становлення. *Природоресурсне право в системі права України: історія,*

сьогодення, перспективи: зб. матер. круглого столу (м. Харків, 30–31 жовтня 2015 р.). Харків: Вид-во ТОВ «Оберіг», 2015. С. 107–108.

34. Краснова Ю.А. Особливості розмежування правових категорій «джерело підвищеної небезпеки» та «об'єкт підвищеної небезпеки». *Конституційні засади аграрного, земельного та екологічного права: 20 років розвитку: матеріали круглого столу* (м. Київ, 27 травня 2016 р.); Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Чернівці: Кондратьєв А.В., 2016. С. 306–311.

35. Краснова Ю.А. Співвідношення права екологічної безпеки з іншими галузями права. *Збірник матеріалів Першого зібрання фахівців споріднених кафедр з обговорення актуальних наукових проблем та методики викладання аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права у вищих навчальних закладах України* (м. Одеса, 9–10 вересня 2016 р.). Одеса: Юридична література, 2016. С. 137–140.

36. Краснова Ю.А. Правова конвергенція у сфері забезпечення екологічної безпеки водного транспорту України. *Актуальні проблеми конвергенції екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу: матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу* (м. Дніпро, 28 жовтня 2016 р.); МОН України; НГУ; Євраз. асоц. правн. шкіл і правників. Дніпро: НГУ, 2016. С. 149–155.

37. Краснова Ю.А. Систематизація законодавства України у сфері забезпечення екологічної безпеки. *Сучасні тенденції розвитку національного законодавства: зб. наук. матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 15-ти річчя юрид. ф-ту* (м. Київ, 4–5 листопада 2016 р.). Київ: Видавничий центр НУБіП України, 2016. С. 142–143.

38. Краснова Ю.А. Щодо реформування системи державного природоохоронного контролю в Україні. *Правові проблеми державно-приватного партнерства в умовах євроінтеграції: зб. матеріалів Міжнар. Конгресу, присвяченого 20-річчю Нац. університету «Одеська юридична академія»* (м. Одеса, 2–4 червня 2017 р.). Одеса: Юридична література, 2017. С. 172–174.

39. Краснова Ю.А. Децентралізація як юридична підстава реформування контрольної діяльності в природоохоронній сфері України. *Децентралізація влади як чинник розвитку аграрного, екологічного, земельного та інших природоресурсних галузей права: матеріали Всеукр. круглого столу* (м. Київ, 22 вересня 2017 р.). Київ: Прінт Сервіс, 2017. С. 97–100.

40. Краснова Ю.А. Перспективи розвитку права екологічної безпеки в умовах глобалізації. *Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного, земельного й аграрного права в умовах євроінтеграції: матер. круглого столу* (м. Харків, 8 грудня 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 172–175.

Підрозділи у навчальних посібниках

41. Краснова Ю.А. Правові засади забезпечення екологічної безпеки на транспорті. *Проблеми права екологічної безпеки: навч. посіб. / М.В. Краснова, Г.І. Балюк, А.Г. Бобкова [та ін.]; під заг. ред. М.В. Краснової та Р.С. Кіріна; відп.*

ред. В.І. Андрейцев; М-во освіти і науки України; Київ. КНУ ім. Тараса Шевченка, НГУ. Дніпро: НГУ, 2016. С. 330–354.

42. Краснова Ю.А. Правові засади забезпечення екологічної безпеки в промисловості (у співавторстві з А.Г. Бобковою). *Проблеми права екологічної безпеки: навч. посіб.* / М.В. Краснова, Г.І. Балюк, А.Г. Бобкова [та ін.]; під заг. ред. М.В. Краснової та Р.С. Кіріна; відп. ред. В.І. Андрейцев; КНУ ім. Тараса Шевченка, НГУ. Дніпро: НГУ, 2016. С. 256–294. (*Особистий внесок: розкрито поняття правового забезпечення екологічної безпеки в промисловості, наведені основні організаційно-правові та функціонально-правові форми забезпечення екологічної безпеки в промисловості*).

АНОТАЦІЯ

Краснова Ю.А. Право екологічної безпеки в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. – Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Київ, 2018.

Дисертацію присвячено комплексному аналізу теоретичних і практичних проблем становлення права екологічної безпеки в Україні. В роботі досліджено становлення та розвиток норм і відносин права екологічної безпеки, формування наукових поглядів щодо розуміння поняття «екологічна безпека», його співвідношення з такими правовими категоріями, як «охорона навколишнього природного середовища» та «раціональне природокористування». Визначено місце екологічного ризику в праві екологічної безпеки. Запропоновано підхід до формування предмету, методів, принципів та системи права екологічної безпеки, на підставі яких встановлено його місце в системі сучасного екологічного права та законодавства України.

Розкриті особливості розвитку права екологічної безпеки як системи міжнародного, європейського, зарубіжного та вітчизняного законодавства, на підставі яких запропоновано шляхи подальшого удосконалення законодавства із забезпечення екологічної безпеки.

Проаналізовано механізм правового регулювання екологічної безпеки та його особливості, включаючи заходи організаційно-правового та функціонально-правового характеру; особливості притягнення винних осіб до відповідальності за порушення вимог екологічної безпеки.

На підставі проведеного дослідження розроблено пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері правового забезпечення екологічної безпеки; запропоновані теоретичні висновки, які можуть бути підставою для подальшого розвитку еколого-правової науки України.

Ключові слова: екологічна безпека; право екологічної безпеки; забезпечення екологічної безпеки; екологічний ризик; об'єкти та джерела підвищеної небезпеки; екологічно небезпечна діяльність; підгалузь права; предмет права

екологічної безпеки; принципи права екологічної безпеки; система права екологічної безпеки; методи правового регулювання; нормативно-правове становлення права екологічної безпеки; державно-правове регулювання екологічної безпеки.

АННОТАЦИЯ

Краснова Ю.А. Право экологической безопасности в Украине. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.06 – земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право. – Институт экономико-правовых исследований НАН Украины, Киев, 2018.

Диссертация посвящена комплексному анализу теоретических и практических проблем становления права экологической безопасности в Украине. В работе исследованы становление и развитие норм и отношений права экологической безопасности, формирование научных взглядов по поводу понимания понятия «экологическая безопасность», его соотношение с такими правовыми категориями, как «охрана окружающей среды» и «рациональное природопользование». Определено место экологического риска в праве экологической безопасности. Предложен подход к формированию предмета, методов, принципов и системы права экологической безопасности, на основании которых установлено его место в системе современного экологического права и законодательства Украины – право экологической безопасности предложено понимать как комплексную подотрасль экологического права.

Установлено, что «экологическая безопасность» является конечной целью и одним из главных принципов рационального природопользования и охраны окружающей среды, в соответствии с которым любая экологически значимая деятельность, а также предполагаемые в законодательстве и осуществляемые на практике природоресурсные и природоохранные мероприятия должны оцениваться с позиции экологической безопасности и выступать залогом ее достижения. Поэтому, в работе высказано предложение, согласно которому, право экологической безопасности базируется не только на антропоохранных отношениях, но и природоохранных также, где последние приобретают приоритетное значение.

В работе обосновывается, что правоотношения по локализации и ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций техногенного и природного характера не могут входить в состав права экологической безопасности, поскольку основанием их возникновения является или непреодолимая сила (естественное стихийное явление), или нарушение требований законодательства об экологической безопасности, поэтому правовые нормы, направленные на их регулирования формируют относительно новую и самостоятельную отрасль права – право гражданской защиты.

В работе также раскрыты особенности развития права экологической безопасности как системы международного, европейского, зарубежного и отечественного законодательства на основании которых выделено основное направление дальнейшего совершенствования законодательства по обеспечению экологической безопасности, а именно – принятие в новой редакции Закона Украины «Об охране окружающей природной среды» с его новым названием - «Об обеспечении экологической безопасности», структура которого приводится в Приложении к диссертационному исследованию.

Проанализирован механизм правового регулирования экологической безопасности и его особенности, включая меры организационно-правового и функционально-правового характера; особенности привлечения виновных лиц к ответственности за нарушение правовых требований экологической безопасности.

В рамках организационно-правовых основ обеспечения экологической безопасности предложено реформировать систему государственного контроля в сфере охраны окружающей природной среды в части закрепления этих полномочий за единым органом государственной исполнительной власти – Государственной природоохранной службой Украины, а в рамках согласования места экологической безопасности в системе природоохранных правоотношений, изменить название центрального органа исполнительной власти, обеспечивающего формирование государственной экологической политики из Министерства экологии и природных ресурсов Украины в Министерство экологической безопасности Украины, поскольку вопросы обращения с природными ресурсами не входит в компетенцию данного органа, а охрана окружающей среды является системой мер, с помощью которых обеспечивается экологическая безопасность.

В рамках функционально-правовых мер обеспечения экологической безопасности, с целью усовершенствования действующего законодательства в этой сфере, предложено рассматривать систему этих мероприятий по следующим видам: 1) правовые меры обеспечения экологической безопасности, осуществляются на этапе проектирования хозяйственной деятельности; 2) правовые меры обеспечения экологической безопасности, выполняемые на этапе осуществления хозяйственной деятельности: а) до введения предприятия в эксплуатацию; б) после ввода предприятия в эксплуатацию.

В работе также доказывается необходимость создания специализированного экологического суда.

Ключевые слова: экологическая безопасность; право экологической безопасности; обеспечение экологической безопасности; экологический риск; объекты и источники повышенной опасности; экологически опасная деятельность; подотрасль права; предмет права экологической безопасности; принципы права экологической безопасности; система права экологической безопасности; методы правового регулирования; нормативно-правовое становление права экологической безопасности; государственно-правовое регулирование экологической безопасности.

SUMMARY

Krasnova J.A. The environmental safety law in Ukraine. – *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

The thesis for the degree of Doctor of Law by specialty 12.00.06 – Land Law; Agrarian Law; Environmental Law; Natural resources Law. – The Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2018.

The dissertation is dedicated to the complex analysis of theoretical and practical issues of establishing the environmental safety law in Ukraine. The establishment and development of legal rules and relations of the environmental safety law, the establishing of scientific views about understanding the concept of «environmental safety», its correlation with such legal categories as «environmental protection» and «environmental management» is examined in the research work. The place of ecological risk is determined in environmental safety law. The approach to the establishment of the subject, methods, principles and system of the environmental safety law is proposed. These basics are established its place in the system of modern national law and in Ukrainian legislation.

The peculiarities of the development of the environmental safety law as the system of international, European, foreign and domestic legislation are disclosed, on the basis of which the ways of further improvement of legislation about environmental safety providing are proposed.

The mechanism of state and legal regulation of ecological safety and its features are analyzed, including measures of organizational and legal, functional and legal character, as well as peculiarities of accountability for violation of legal requirements of ecological safety.

On the basis of the research, proposals about improving the legislation in the field of legal enforcement of environmental safety were developed; theoretical conclusions that can be the basis for further development of the environmental law science of Ukraine were proposed.

Key words: environmental safety; environmental safety law; environmental safety providing; environmental risk; highly risk objects and sources; environmentally dangerous activity; complex branch of environmental safety law; subject of environmental safety law; principles of environmental safety law; system of environmental safety law; methods of legal regulation; legal and regulatory establishment of the environmental safety law; state and legal regulation of the environmental safety.

Гарнітура Таймс. Формат 60x84/16.
Наклад 200. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 1,9.
Підписано до друку 20.08.2018. Замовлення 496.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26
E-mail: lesya3000@ukr.net